

Turun lasten ja nuorten lukutaito- ohjelma

Turun kaupunki

Sisällys

Turun lasten ja nuorten lukutaito-ohjelma.....3

1. Tavoitteet 3
2. Kohderyhmä..... 3
3. Yhteistyökumppanit 5

PERUSOPETUSIKÄISTEN LUKUTAITO-OHJELMA6

1. Hallinnon toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi..... 6
2. Perusopetuksen koulujen toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi..... 8
 - 2.1. Lukuvuosisuunnitelman kirjaukset 9
 - 2.2. Lukemista tukeva ilmapiiri ja fyysinen ympäristö..... 9
 - 2.3. Lukemaan innostaminen 10
 - 2.4. Säännölliset lukutunnit ja -välkät 12
 - 2.5. Lukemisen tuki opetusryhmässä 13
 - 2.6. Varhaisen tuen varmistaminen 15
 - 2.7. Yhteistyö huoltajien kanssa 17
 - 2.8. Yhteistyö lukutaitotyössä 18
 - 2.8.1. Kirjasto 18
 - 2.8.2. Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö 19
 - 2.8.3. Maahanmuuttajien yhdistykset ja yhteisöt..... 20
3. Perusopetusikäisten lukutaito-ohjelman toimeenpano 20

AAMU- JA ILTAPÄIVÄTOIMINTAAN OSALLISTUVIEN LASTEN LUKUTAITO-OHJELMA.....21

1. Hallinnon toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi..... 21
2. Aamu- ja iltapäivätoiminnan toimipisteiden toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi..... 24
 - 2.1. Lukemista tukeva ilmapiiri ja fyysinen ympäristö sekä lukemaan innostaminen 24
 - 2.2. Yhteistyö lukutaitotyössä 29
 - 2.2.1. Kirjasto 29
 - 2.2.2. Järjestöt..... 29
3. Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvien lasten lukutaito-ohjelman toimeenpano 30

Raportin nimi

Raportin tuottaja: Lasten ja nuorten palvelukokonaisuus, Tarumaija Aalto – Turun lukutaitostrategia 2030 -hanke

Taitto: Turun kaupunki, Tarumaija Aalto

Julkaistu: 03/2025

Turun lasten ja nuorten lukutaito-ohjelma

1. Tavoitteet

Lukutaito-ohjelman tavoitteena on nostaa turkulaisten lasten ja nuorten lukutaidon tasoa mitattavasti vuoteen 2030 mennessä konkreettisilla toimenpiteillä, joita tehdään varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa ja toisen asteen oppilaitoksissa sekä kirjastossa, järjestöissä, korkeakouluissa ja Varhassa. Jokaisella lapsella ja nuorella on oltava yhtäläiset ja yhdenvertaiset mahdollisuudet lukutaitoon riippumatta taustastaan tai siitä, missä hän on esi- tai perusopetuksessa. Tavoitteena on luoda kouluihin ilmapiiri, jossa lukemista arvostetaan ja siihen kannustetaan.

1. Varmistamme, että jokainen lapsi ja nuori saavuttaa opinpolkunsa aikana riittävän lukutaidon, jotta hänellä on mahdollisuus rakentaa itselleen haluamansa elämä jatko-opintojen kautta työelämään ja osallistua aktiivisesti yhteiskuntaan.
2. Yhtenäistämme koulujen lukutaitotyön rakenteita ja asetamme niille minimivaatimukset kaupungin tasolla.
3. Määrittelemme selkeän ja yhtenäisen lukutaitopolun varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetuksen kautta toisen asteen loppuun.
4. Tarjoamme lisätukea erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille sekä monikielisille lapsille ja nuorille lukutaidon kehittämisessä.
5. Innostamme lasten ja nuorten lukemisharrastusta myös vapaa-ajalla tarjoamalla monipuolisia ja innostavia lukukokemuksia eri-ikäisille ja -taustaisille lapsille ja nuorille.
6. Lisäämme vanhempien osallistumista lasten lukemiseen ja lukuharrastuksen tukemiseen kotona.
7. Kehitämme yhteistyötä varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulujen, kirjastojen, kolmannen sektorin ja muiden sidosryhmien välillä lukutaidon edistämiseksi.

Lukutaito-ohjelmassa esitellään toimenpiteitä, joilla tuetaan lasten ja nuorten lukutaitoa, sekä tietoperustaa, jolle toimenpiteet rakentuvat. Toimenpiteet ovat luettelona kunkin koulutusasteen tietoperustan jälkeen. Ensiksi lukutaito-ohjelmassa esitellään hallinnon toimenpiteet toimintakulttuurin kehittämiseksi ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi. Seuraavaksi esitellään oppilaitosten toimenpiteet oman toimintakulttuurinsa kehittämiseksi sekä opiskelijoiden lukutaidon kasvattamiseksi. Viimeisenä on toimenpiteet yhteistyöhön.

2. Kohderyhmä

Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman kohderyhmänä ovat kaikki turkulaiset lapset ja nuoret, jotka ovat varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen piirissä. Erityishuomiota tulee kiinnittää monikielisiin sekä erityistä tukea tarvitseviin lapsiin ja nuoriin.

2.1. Monikieliset lapset ja nuoret

Kun monikieliset nuoret päättävät peruskoulun, heillä on muita heikommät valmiudet toimia yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä¹. Vaikuttaa siltä, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei kykene tuottamaan edes Suomessa syntyneille maahanmuuttotilaisille riittäviä valmiuksia korkeakouluopintoihin². Varhaiskasvatus, peruskoulu ja toisen asteen koulutus muodostavat jatkumon, jossa jokaisella tulee olla mahdollisuus saavuttaa oma potentiaalinsa. On tärkeää varmistaa, että tämä toteutuu myös monikielisten lasten ja nuorten kohdalla ja että he saavat yhdenvertaiset valmiudet osaamiseen sekä tulevaisuuteen.³ Karvin suositusten mukaan kielitietoisia toimintatapoja tulee kehittää kaikilla koulutusasteilla. Henkilöstön ja opettajien ymmärrys kielitietoisesta opetuksesta edistää oppijoiden mahdollisuuksia edetä opintopolulla sujuvasti. Varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan lisäkoulutusta aiheesta. On tärkeää huolehtia myös siitä, että jokainen oppija tuntee kuuluvansa ryhmään ja pääsee luomaan vertaissuhteita suomea tai ruotsia puhuvien kanssa. Vertaissuhteet kiinnittävät omaan lähiympäristöön ja yhteisöön, ja vertaisilta opitaan myös kielenkäyttöä.⁴

Monikielisten oppilaiden lukutaidon kehittäminen on kasvatuksen ja opetuksen suurimpia haasteita⁵. Heikko lukutaito on seurausta puutteellisesta opetuskielen taidosta ja siksi oppilaiden suomen tai ruotsin kielen taidon parantaminen on tärkeää⁶. Oppijalle tulee mahdollistaa opintopolun aikana riittävä kielitaito tai hänen on vaikeaa löytää omaa paikkaansa työelämässä ja suomalaisessa yhteiskunnassa⁷. Oppilaan opetuskielen sanastoa voidaan tehokkaasti kehittää lisäämällä lukemista varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle saakka. Kaunokirjallisuuden avulla lapsi ja nuori oppii luku- ja kielitaidon lisäksi kohdemaan kulttuuria, ja kasvattaa näin kulttuurista lukutaitoaan⁸. Mitä paremmin monikielinen oppilas hallitsee äidinkieltänsä, sitä paremmin hän yleensä oppii myös vieraan kielen⁹. Muita mahdollisia syitä monikielisten oppilaiden heikkoon lukutaitoon ovat perheiden taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat.¹⁰ Monikielisten lasten ja nuorten lukutaidon kehittäminen vaatii koko yhteiskunnalta moniammatillista tukea.

2.2. Erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret

Erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla ja nuorilla saattaa olla lukemiseen liittyviä haasteita, kuten lukivaikeus tai keskittymisen tai tarkkaavaisuuden pulmia. Mikäli lukivalmiuksia ja lukutaitoa pystytään tuen avulla parantamaan, voi myös oppilaan lukumotivaatio parantua ja lukeminen muuttua miellyttävämmäksi.¹¹ Varhaiskasvatuksessa tulisi löytää ne lapset, joiden lukivalmiuksia pitäisi erityisesti tukea. Perusopetuksen ja toisen asteen erityisopetuksessa tulisi pyrkiä keskittymään erityisesti lukustrategioiden ja muiden opiskelutaitojen opettamiseen, jotta oppilas pystyisi opiskelemaan opiainesisältöjä itsenäisemmin omassa luokassaan.¹²

¹ Hiltunen ym. 2023.

² Hievanen ym. 2023.

³ Harju-Luukkanen ym. 2014.

⁴ Hievanen ym. 2023.

⁵ Harju-Luukkainen ym. 2014.

⁶ Arffman & Nissinen 2015.

⁷ Hievanen ym. 2023.

⁸ Mäntynen 2016.

⁹ Cummins 2001.

¹⁰ Arffman & Nissinen 2015.

¹¹ Kettukangas 2023.

¹² Qvarnström 2013.

Heikko lukutaito voi olla juurisyynä myös lapsen ja nuoren kannalta erilaisissa ongelmallisissa tilanteissa, kuten poissaoloissa tai häiriökäyttäytymisessä. Ongelmallisella poissaololla tarkoitetaan tilannetta, jossa oppilaalle on kertynyt niin paljon luvallisia tai luvattomia poissaoloja koulusta, että niiden katsotaan vaarantavan oppilaan hyvinvointia ja oppimista¹³. Oppilaan ja opiskelijan lukutaito tulisi testata, kun oppilaalla on ongelmallisia poissaoloja, hän ei tunnu viihtyvän koulussa tai hänen itsetuntonsa on matala. Kouluakäymättömiä oppilaita tutkittaessa on käynyt ilmi, että koulupoissaolojen taustalla saattaa olla lukutaidon puute, joka heikentää koulussa pärjäämistä ja viihtymistä.¹⁴ Meillä ei ole varaa menettää tulevaisuuden työvoimaa lukivaikeuden vuoksi.

3. Yhteistyökumppanit

Lukutaitotyö on kasvatuksen ja opetuksen ammattilaisten jokapäiväistä perustyötä ja heille tulee antaa rauha ja lupa keskittyä jokaisen lapsen ja nuoren lukutaidon tukemiseen. Lukutaidon laskun syyt ovat osin muualla yhteiskunnassa, vapaa-ajan viettotapojen muutoksessa ja lukemisen vähentymisessä ja siksi varhaiskasvatus ja koululaitos eivät pysty ratkaisemaan ongelmaa yksin, vaan yhteistyötä on tehtävä laajasti kotien, kirjaston, nuorisopalvelun, kolmannen sektorin ja sote-alueen toimijoiden kanssa. Yhteistyöllä meidän on mahdollista kääntää lukutaito uudelleen nousuun.

Huoltajat ja perheet voivat tukea lasten ja nuorten lukutaitoa myönteisten asenteiden ja toiminnan avulla, mutta he tarvitsevat tietoa ja tukea¹⁵. Lapset ja nuoret saavat erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, joissa voitaisiin myös pyrkiä tunnistamaan lukutaidon heikkoutta ja sen vaikutuksia lapsen ja nuoren elämään. Tieto havainnoista pitäisi saada liikkumaan lapsen arjesta vastuulliseen varhaiskasvatuksen tai koulutuksen yksikköön, jotta he voivat ryhtyä tukemaan erityisesti lukutaidon kehitystä. Kouluterveydenhuollon tarkastuksissa seulotaan oppilaiden näkö ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella luokalla. Tämä on lukutaidon kannalta tärkeää, koska yksinkertaisuudessaan näkö on yhteydessä lukutaidon kehitykseen ja silmälasit voivat parantaa oppimistuloksia.¹⁶ Myös järjestökentällä tuetaan haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten lukutaitoa monin eri tavoin.

Kirjasto on kaupunkilaisten yhteinen olohuone, josta löytyy ehtymätön määrä uusia tarinoita. Lukutaitotyössä kirjastolla on aktiivinen rooli varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten rinnalla ja yhteistyössä tukea lasten ja nuorten lukutaitoa. Kirjastojen henkilökunta seuraa jatkuvasti ilmestyvää kirjallisuutta ja osaa suositella eri lukutaitotasoilla oleville lapsille soveltuvaa kirjallisuutta ja samalla tukea opettajia. Kirjastoon hankitaan kattavasti uutta lasten ja nuorten kirjallisuutta. Kokoelmassa on myös suomen- ja ruotsinkielisten lisäksi merkittävimpien Turussa puhuttujen kielten kirjallisuutta.

¹³ Markkanen & Pusa 2023.

¹⁴ Määttä ym. 2020.

¹⁵ OKM 2021.

¹⁶ Kosola 2023.

PERUSOPETUSIKÄISTEN LUKUTAITO-OHJELMA

1. Hallinnon toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi

Koulun toimintakulttuuri on ajan kuluessa muotoutunut tapa toimia. Se koostuu normien ja toiminnan tavoitteiden tulkinnasta, johtamisesta sekä työn organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista. Siihen kuuluvat yhteisön osaaminen ja kehittäminen, pedagogiikka ja ammattillisuus, vuorovaikutus, ilmapiiri, arkikäytännöt ja oppimisympäristö. Aikuisten tapa toimia välittyy oppilaille, jotka omaksuvat koulu yhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.¹⁷

Turun kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelmaan määritellään selkeästi

- *koulujen yleisen lukutaitotyön sisältö (lukutunnit, lukuvälitunnit, Lukeva koulu -ohjelmaan sitoutuminen)*
- *lukustrategioiden systemaattinen opettaminen kaikilla luokka-asteilla ja kaikissa oppiaineissa*
- *lukiseulojen järjestäminen, aikataulujen tarkentaminen, tulosten tallentaminen ja arvioiminen.*
- *määritellään selkeät tavoitteet lukutaidon kehitykselle ja miten tavoitteiden toteutumista seurataan.*

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan kaiken toiminnan tulee vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä parantaa oppimaan oppimisen taitoja ja edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen¹⁸. Karvin suositusten mukaan opetuksen järjestäjän tulisi tukea eri tavoin tasa-arvoisen oppimisen mahdollisuuksia erityisesti niillä alueilla, joissa oppilaiden kielellisen osaamisen taso jäi keskimäärin matalaksi. Osalla yhdeksäsluokkalaisista on niin heikot kielenkäyttötaidot, että he tarvitsevat tukea ja ohjausta vielä yläkoulussa esimerkiksi tekstien tulkitsemiseen sekä juonellisen tekstin tuottamiseen ja ajatusten ilmaisemiseen kirjallisesti.¹⁹ Resursseja mietittäessä käytetään hyväksi lukutaidosta kerättyä tietoa. Tiedolla johtaminen tarkoittaa tiedon systemaattista analysointia ja sen hyödyntämistä päätöksenteossa²⁰.

- *Kaupungin tasolla resursseja suunnataan siten, että se mahdollistaa lukutaidon tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kehittymisen myös niissä kohteissa, missä havaitaan lukutaidon puutteita. Resurssien vaikuttavuutta seurataan.*

Luokanopettajien ja aineenopettajien ammattitaidon vahvistaminen on tärkeää, jotta he osaavat herättää oppilaiden lukuinnostuksen ja jotta oppilaat sitoutuvat määrätietoiseen

¹⁷ POPS 2014.

¹⁸ POPS 2014.

¹⁹ Karvin tiivistelmät 17:2020.

²⁰ Lennes 2023.

lukemisharjoitteluun koulussa ja kotona²¹. Suomessa on muihin Pohjoismaihin verrattuna enemmän opettajia, jotka eivät ole kahden edeltävän vuoden aikana osallistuneet lainkaan lukemisen opettamiseen liittyvään täydennyskoulutukseen ja tämä vaikuttaa opettajan käsitykseen omista taidoistaan ja sitä kautta myös oppimistuloksiin²².

Monikielisten oppilaiden lukutaidon tukemisessa keskeistä on äidinkielen ja koulun opetuskielen taidon tukeminen koulussa, sillä vahva kielitaito on oppimisen perusta²³.

Karvin suositusten mukaan kielitietoisuutta tulee kehittää. Opettajien ymmärrys kielitietoisesta opetuksesta edistää oppijoiden mahdollisuuksia edetä sujuvasti opintopolulla ja siksi tarvitaan lisäkoulutusta.²⁴ Jokainen aineenopettaja on oman oppiaineensa kielen opettaja sekä lukutaidon opettaja. ”Oppilaiden monilukutaitoa kehitetään kaikissa oppiaineissa arkikielestä kohti eri tiedonalojen kielen ja esitystapojen hallintaa.”²⁵ Kielitietoinen opetus on tärkeää jokaisen oppilaan lukutaidon ja suomen kielen kehittymisen kannalta. Turun kaupungin monikulttuuriseen opetukseen liittyvät ohjeet ja tukimateriaali löytyvät opetuksen blogeista.

- *Huolehditaan, että koulutushankintoja tehtäessä on vuosittain tarjolla lukutaito-, lukustrategia- ja kielitietoisuuskoulutuksia sekä koulutuksia kirjallisuuden käyttämisestä opetuksen tukena.*

Henkilöstön sitouttaminen tapahtuu parhaiten osallistamisella. Varsinkin toteuttamista suunniteltaessa on hyvä miettiä, miten organisaation eri osissa osallistutaan strategiaprosessin eri vaiheisiin.²⁶ Osallistaminen lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman kehittämisprosessiin on alkanut rehtoreiden tiedottamisella lukutaito-ohjelman valmistelun alkaessa, ja jatkunut koulujen henkilökunnan osallistamisella Maan parhaan oppimispolun työpajoissa peruskouluissa. Työpajoista saatu tieto siitä, miten tärkeäksi henkilöstö kokee eri lukutaito-ohjelman osa-alueet, on otettu huomioon ohjelmaa kehitettäessä. Lukutaito-ohjelma on tarkoitus käsitellä perusopetuksen johtoryhmässä ja myöhemmin rehtoreiden kehittämisspäivässä.

Perusopetuksen johto sitoutuu lasten ja nuorten ohjelman toteuttamiseen hyväksymällä ohjelman päätöksenteossaan. Perusopetuksen johto sitouttaa koulujen rehtoreita ohjelman toteuttamiseen mm. kouluttamalla rehtoreita lukutaidosta, rehtorikokouksissa, perusopetuksen laajennetun johtoryhmän kokouksissa. Rehtorit sitouttavat koulujensa henkilökuntaa lukutaito-ohjelmaan.

- *Varmistetaan, että perusopetuksen johto sitoutuu Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelmaan.*
- *Varmistetaan, että kaikkien Turun koulujen johto on sitoutunut lukutaidon edistämiseen ja että he tukevat henkilöstöään lukutaito-ohjelman toteuttamiseksi. Varmistetaan, että tieto lukutaidon merkityksestä lasten ja nuorten tulevaisuudelle on tavoittanut kaikki ja koko henkilökunta ymmärtää oman erityisen roolinsa lukutaidon edistäjänä.*

²¹ Panula 2013.

²² Leino ym. 2023.

²³ Harju-Luukkainen ym. 2014.

²⁴ Hievanen ym. 2023.

²⁵ POPS 2014.

²⁶ Nikula 2014.

- *Huolehditaan, että aikaisemmissa ja tulevissa lukutaitohankkeissa tuotetut materiaalit ovat kaikkien saatavilla PoTkuri-blogissa.*

1.1. Toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta

Usein kehittämisen ongelmana on, että suunnitelmia ei noudateta, koska niiden toteuttamista ja toimenpiteiden vaikuttavuutta ei seurata²⁷. Turun opetussuunnitelman tarkennuksessa todetaan, että perusopetuksessa arvioidaan toimintakulttuurin kehittymistä joka toinen vuosi toteutettavilla perusopetuksen laadunarviointikyselyillä. Kyselyissä arvioidaan oppimisympäristöä, johtamista ja oppilaan arkea. Arviointiin osallistuvat oppilaat, huoltajat, kasvatuksen ja opetuksen luottamushenkilöt, johtavat viranhaltijat, rehtorit, opettajat, koulunkäynninohjaajat ja koulu yhteisön muu henkilöstö.²⁸

On siis tärkeää seurata lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman vaikuttavuutta ja tehdä tarvittaessa muutoksia, jotta ohjelma saavuttaa tavoitteensa. Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman toteutumista ja toimenpiteiden vaikuttavuutta seurataan säännöllisesti vuosittain perusopetuksen johtoryhmässä.

Seulontojen tuloksia tarkastellaan koulujen ja kaupungin tasolla ja niitä käytetään tiedolla johtamisen välineenä esimerkiksi resurssien ohjauksessa. Yksinkertaisimmillaan tiedolla johtaminen on omasta toiminnasta kerätyn tiedon yhdistämistä kysyntään, jonka avulla kohdennetaan resursseja niin, että se vie toiminnan tulosta tavoiteltuun suuntaan²⁹.

- *Perusopetuksen lukutaidon toimenpiteiden vaikuttavuutta seurataan syyskuun aikana tehtävien 3. ja 6. luokkien lukiseulojen sekä maaliskuun aikana tehtävien 6. luokkien ALLU-testien avulla vuosittain perusopetuksen johtoryhmässä.*
- *Toimintakulttuurin lukemista tukevien rakenteiden kehittymistä kouluissa seurataan laatukselyyn lisättävillä kysymyksillä. (Lukutuntien toteutuminen, lukuvälituntien toteutuminen, Lukeva koulu -ohjelmaan sitoutuminen, kirjallisuuden käyttö opetuksessa, lukutaito-, lukustrategia-, ja kielitietoisuuskoulutuksiin osallistuminen, lukustrategioiden systemaattinen opettaminen, oppiaineen kielen opetus)*
- *Seurataan kirjastokäyntien ja lainamäärien tilastoja opetusryhmien osalta vuosittain.*
- *Seurataan kouluterveyskyselyn opiskeluun ja lukemiseen liittyvien vastausten kehittymistä Turussa.*

2. Perusopetuksen koulujen toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi

Koulujen henkilöstö on osallistettu lukutaito-ohjelman kehittämistyöhön Maan parhaan oppimispölyn työpajoissa peruskouluissa. Työpajoista saatu tieto siitä, miten tärkeäksi henkilöstö kokee eri

²⁷ Nikula 2014.

²⁸ POPS 2014.

²⁹ Lennes 2023.

lukutaito-ohjelman osa-alueet, on otettu huomioon ohjelmaa kehitettäessä. Koulujen johdon tulee varmistaa, että henkilöstö sitoutuu lukutaito-ohjelmaan ja toimii sen mukaisesti. Usein ongelmana on, että kehittämistoimenpiteitä tehdään, mutta suunnitelmia ei noudateta, koska toteutumisen seuranta ilman kunnollisia seurantamenetelmiä ei ole mahdollista³⁰.

- *Koulut sitoutuvat lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman suunnitelmalliseen toteuttamiseen. Koulun henkilökunta on tietoinen lukutaidon merkityksestä lapsen ja nuoren tulevien opintojen ja työelämän kannalta.*

2.1. Lukuvuosisuunnitelman kirjaukset

Koulun toimintakulttuurin rakenteet voivat vaikuttaa merkittävästi lukutaidon kehittymiseen tarjoamalla oppilaille ja opettajille lukemiseen suotuisan ympäristön ja tukemalla lukemiseen liittyviä käytänteitä³¹.

Kouluissa järjestetään vuosittain lukutaitoa edistäviä tapahtumia, esimerkiksi lukumaratoneja, lukupiirejä tms., joihin osallistuvat myös koulun aikuiset näyttämällä lukevan aikuisen mallia³². Tapahtumat kirjataan koulun lukuvuosisuunnitelmaan.

- *Koulut määrittelevät omaan lukuvuosisuunnitelmaansa, miten toteuttavat Turun perusopetuksen opetussuunnitelmassa määritellyt*
 - *lukutunnit ja lukuvälitunnit sekä*
 - *Elämyspolun kirjastokäynnit*
- *Lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan OPH:n Lukeva koulu -ohjelman suunnittelutyökalun avulla määritellyt koulun lukutaitotyön tavoitteet, miten lukutaitotyötä arvioidaan koulun yhteisöllisessä opiskeluhoitoryhmässä sekä nimetään mahdolliset vastuuhenkilöt lukutaitotiimeihin.*
- *Koulun lukutaitotyötä seurataan OPH:n Lukeva koulu -ohjelman seurantatyökalun avulla.*

2.2. Lukemista tukeva ilmapiiri ja fyysinen ympäristö

Opettajien lukemiseen sitoutuminen on tärkeää lukutaidon kehittämisessä ja pysyvien, pitkään jatkuvien lukemisvaikeuksien selättämisessä³³. Opettajat mahdollistavat lukemiseen rauhallisen ajan. Oppilaita kannustetaan lukemaan ja heille annetaan positiivista palautetta, kun he näyttävät kiinnostusta ja edistystä lukemisessa.³⁴

Koulussa tulisi olla aikaa myös kiireettömään lukemiseen, jonka ainoana tavoitteena on lukunautinto, jonka päällimmäisenä tavoitteena on lukemisen lisääminen³⁵. Kouluissa tulee olla saatavilla

³⁰ Nikula 2014.

³¹ D'Agostino 2000.

³² mm. Tuovila *toim.* 2020; La Rosa 2023; Eerola & Hoberg 2021

³³ Panula 2013.

³⁴ Eerola & Hoberg 2021.

³⁵ La Rosa 2023.

paljon oppilaita kiinnostavaa kirjallisuutta ja monimuotoisia tekstejä³⁶. Pyritään lisäämään kirjojen näkyvyyttä koulussa esim. kirjaston avustuksella. Oppilaiden tekemiä kirjaesittelyitä on näkyvillä ja niitä voi käyttää apuna seuraavaa kirjaa valitessa. On tärkeää, että luettuja tekstejä käsitellään eri tavoin niin, että se tukee oppilaiden lukumotivaatiota. Mielenkiintoisessa lukemiseen liittyvässä tehtävässä pääsee tuottamaan jotakin omaa, osoittamaan omaa ajatteluaan tai eläytymään tekstin maailmaan.³⁷

Pulpetin äärellä lukeminen on harvoin miellyttävää. Pyritään rakentamaan kouluun viihtyisiä ja lukemiseen houkuttelevia tiloja, joissa oppilaat voivat nauttia kirjojen lukemisesta. Mahdollinen koulu-kirjasto on siisti ja houkuttelee viihtymään kirjojen parissa. Oppilaat voivat luokassa valita lukupaik-kansa, ja keväällä ja alkusyksystä voidaan lukutunti viedä myös ulos. Lukutuntien ja -välituntien ai-kana varmistetaan, että lukurauha säilyy kaikille.

- *Huolehditaan, että kouluissa on positiivinen ja lukemiseen kannustava ilmapiiri.*
- *Koulussa on näkyvillä kiinnostavia kirjoja, kirjaesittelyjä ja kirjallisuuteen liittyviä oppilastöitä.*
- *Varmistetaan, että koulun tilat mahdollistavat rauhallisen lukemiseen keskittymisen.*

2.3. Lukemaan innostaminen

Oppilaiden lukutaito kehittyy paremmin, mikäli opettaja käyttää pidempiä kaunokirjallisia teoksia opetuksessaan päivittäin tai lähes päivittäin³⁸. Kaunokirjallisuuden käyttäminen opetuksessa on tehtävä opettajille mahdollisimman helpoksi. Opettajien omaa tietämystä lasten ja nuorten kirjalli-suudesta on lisättävä, jotta he pystyvät käyttämään kirjallisuutta opetuksessaan monipuolisesti. Tä-hän he tarvitsevat koulutusta sekä valmiita kirjallistoja eri teemoihin ja oppiaineisiin sekä luokka-asteisiin liittyen.

- *Mahdollistetaan yhteistyössä kirjaston kanssa, että opettajat voivat käyttää kirjallisuutta aktiivisesti omassa opetuksessaan.*
- *Opettajat saavat tukea opetuksessa käyttämiinsä kirjalaintoihinsa kirjastosta, jossa on laadittu listoja kirjoista teemoittain ja eri luokka-asteille sekä ääneen luettavaksi sopivia kirjoja.*
- *Kirjasto järjestää opettajille kirjavinkkauksia.*

Yli puolet nuorista ajattelee lukemisen olevan turhaa tai ei ainakaan kovin tärkeää. Meidän on tie-dostettava, että on yhä enemmän yläkouluikäisiä, jotka eivät tunnista edes lukemisen välinearvoa, kuten sen tärkeyttä opintojen tai tulevaisuuden kannalta.³⁹ Onkin tärkeää, että opettajat ymmärtä-vät lukemisen tärkeyden oppilaiden tulevaisuudelle ja tukevat aktiivisesti oppilaidensa lukumotivaa-tiota. Oppilaiden lukumotivaatiota tukee aktiivinen lukemisesta ja lukemisen hyödyistä

³⁶ POPS 2014.

³⁷ Gambrell 1996.

³⁸ Leino ym. 2023.

³⁹ La Rosa 2023.

puhuminen.⁴⁰ Heille tulisi muodostua selkeä kuva siitä, miksi kannattaa lukea ja millaisia etuja lukemisen avulla voi tulevaisuudessa saavuttaa sekä mitä haittaa heikosta lukutaidosta on. Lukemisen tärkeydestä tulee puhua alusta alkaen ja puhetta kannattaa ylläpitää opetuksessa.

Eri lukemisen materiaaleista kaunokirjallisuuden lukemisella on havaittu olevan merkittävin yhteys lukutaitoon⁴¹. Paljon kaunokirjallisuutta lukevien oppilaiden luetun ymmärtäminen kehittyy nopeammin, koska he kohtaavat tekstissä rikasta ja monipuolista sanostoa⁴².

Monet nuoret asennoituvat lukemiseen hyödyn näkökulmasta ja fiktiiviset kirjat eivät välttämättä tarjoa riittävää hyötyä, sillä lukeminen saattaa ennen kaikkea olla keino hankkia lisää tietoa⁴³. Integrointi oppiaineisiin, kuten historiaan, on hyvä lukumotivoinnin keino. Tietotekstit voivat toimia myös silloin, kun kaunokirjallisuuden lukeminen ei kiinnosta.

Alakouluissa on suositeltavaa, että opettaja lukisi lähes päivittäin ääneen luokalleen. Tutkimusten mukaan ääneen lukeminen kasvattaa tehokkaasti oppilaiden sanavarastoa. Ääneen luettaessa kirjojen sisältämät uudet tai vaikeasti ymmärrettävät sanat muuttuvat lapselle ymmärrettävämmiksi, kun niistä voidaan keskustella yhdessä. Suositeltavaa on, että opettaja pysäyttää lukemisensa ja selittää oppilaille uusia sanoja sekä sallii kysymykset ja keskustelun lukemisen aikana ja sen jälkeen.⁴⁴

- *Opettajilla on keskeinen rooli innostaa oppilaita lukemaan niin kauno- kuin tietokirjallisuutta.*
- *Opettaja lukee luokalleen ääneen kaunokirjallisuutta.*

Valinnanvapaus kirjoissa ja oppilaiden yksilöllisen taitotason huomioon ottaminen on osa lukemaan innostamista, sillä liian helpot tai vaikeat tekstit voivat vähentää lukumotivaatiota. Kaikki oppilaat hyötyvät yksilöllisestä tuesta lukemiseen innostamisessa.⁴⁵ Kirjaston taitavat kirjavinkkarit osaavat koota ohjelmansa siten, että siinä on erilaisille lukijoille soveltuvia teoksi. Opettajat voivat Elämyspolun ohjelman lisäksi yrittää saada kirjavinkkaria luokkaan tai kirjastokäynnille.

Tarvittaessa voidaan käyttää selko- ja äänikirjoja opetuksessa eriyttämisen muotona. Heikot lukijat ja monikieliset oppilaat voivat hyötyä selkokielisistä kirjoista. Äänikirjat ovat hyvä lisä perinteiselle lukemiselle, jos lukeminen muuten tuntuu hitaalta ja vaivalloiselta. Äänikirjoilla voi houkuttaa lukemisen pariin kuuntelemalla esimerkiksi kirjan ensimmäisen luvun ennen kuin tekee lukupäätöksen. Niiden avulla voi kasvattaa sanavarastoa ja uppoutua kirjojen maailmaan, mutta varsinainen lukutaito ei kehity äänikirjoja kuuntelemalla.⁴⁶

- *Huolehdi, että jokainen esi- ja perusopetuksen lapsi ja nuori käy kirjastossa, kirjastoautossa tai koulukirjastossa vähintään kerran kuukaudessa lainaamassa itselleen sopivaa ja mielenkiintoista luettavaa.*

⁴⁰ Eerola & Hoberg 2021.

⁴¹ Leino ym. 2019; Leino ym. 2023.

⁴² mm. Torppa ym. 2019; Montag 2019.

⁴³ Aerila & Soininen 2013.

⁴⁴ Mäkikokko 2019.

⁴⁵ Gambrell 1996; Guthrie & Wigfield 2000.

⁴⁶ La Rosa 2023.

- *Opettajilla on käytössä yhteisiä aikaisemmissa lukutaitohankkeissa luotuja työkaluja ja materiaaleja lukutaidon kehittämiseksi, jotka on koottu selkeästi ja helppokäyttöisesti PoTkuri-blogiin.*

2.4. Säännölliset lukutunnit ja -välkät

Lukutunnit ovat osa lukurutiinin luomista, sillä niiden avulla lukemisesta ja tekstien parissa oleilemisestä tulee säännöllistä. Oppilaat voivat olla lukemisesta vieraantuneita, jolloin kirja on esineenä outo ja lukeminen toimintana vaivalloista, jolloin lukemista täytyy harjoitella. Lukemisen ja keskittymisen tila joudutaan opettelemaan, jotta se tulisi oppilaille turvalliseksi ja tutuksi.⁴⁷

Lukutunnit ovat tasavertaisia, sillä jokaisen oppilaan odotetaan lukevan, mikä mahdollistaa sen, että lukemisesta tulee sosiaalisesti hyväksyttyä toimintaa. On tärkeää, että oppilas voi lukea sallivassa ilmapiirissä, jossa kaikki lukeminen on arvokasta ja kuka tahansa voi olla lukija. Lukutunnilla lukeminen luokassa tarjoaa lukuaikaa oppilaille, joilla on vapaa-ajallaan paljon muita velvoitteita, kuten sisarusten hoitoa, kotitehtäviä ja töitä.⁴⁸

Lukeminen on parhaimmillaan yhteisöllinen kokemus. Lukemisen houkuttelevuutta voisi lisätä muokkaamalla yhteisöllistä lukemista kohti nuorten yhteisöllisiä viihtymisen tapoja, esimerkiksi digitaaliseen alustalle. Sosiaalisen median merkitys lukemisen sisällöille voi olla suuri ja sitä tulisi hyödyntää nykyistä enemmän ja innovatiivisemmin. Osallistavampi kirjakulttuuri voisi tukea erityisesti nuoria, joilla ei ole kodin tukea lukuharrastukselle tai joiden lukumotivaatio on lähtökohtaisesti heikko.⁴⁹ Yhteisöllisyyttä voidaan helposti tukea koulussa myös säännöllisillä lukupiireillä, jotka tarjoavat mahdollisuuden keskustella lukemastaan, antaa vinkkejä hyvistä kirjoista ja syventää ymmärrystä lukemisen merkityksestä. Lukupiirejä voi koota eri teemojen ympärille, kuten historiallisten romaanien, seikkailun tai maailman ympäri matkailun ympärille.⁵⁰

- *Varmistetaan, että lukutunnit ja -välkät toteutuvat lukuvuosisuunnitelman mukaan, ja seurataan lukutaitotyön edistymistä koulun yhteisöllisessä opiskeluhuoltoryhmässä sovittujen arviointikriteerien mukaan.*

Roolimallien ja sosiaalisten esikuvien merkitys lukemisen arvostamiselle ja lukuharrastukselle on tärkeää⁵¹. Lukutunneilla opettaja toimii itse aikuisen lukijan mallina ja keskittyy omaan kirjaansa⁵².

Lukutunnit voivat sisältää myös opettajan ääneen lukemista oppilaille. Alakouluissa on suositeltavaa, että opettaja lukisi lähes päivittäin ääneen luokalleen selittäen oppilaille uusia sanoja sekä sallien kysymykset ja keskustelun lukemisen aikana ja sen jälkeen⁵³.

⁴⁷ Zhihui ym. 2008.

⁴⁸ Eerola & Hoberg 2021.

⁴⁹ La Rosa 2023.

⁵⁰ Siira 2020.

⁵¹ La Rosa 2023.

⁵² Leino ym. 2019.

⁵³ Mäkikokko 2019.

- *Koulun henkilökunta osoittaa kiinnostusta ja innostusta lukemiseen. He näyttävät esimerkkiä lukemalla itse lukutunneilla ja -välitunneilla sekä keskustelemalla lukemisesta oppilaiden kanssa.*

2.5. Lukemisen tuki opetusryhmässä

Jokainen opettaja on oman oppiaineensa lukutaidon opettaja. ”Oppilaiden monilukutaitoa kehitetään kaikissa oppiaineissa arkikielestä kohti eri tiedonalojen kielen ja esitystapojen hallintaa. Osamisen kehittyminen edellyttää rikasta tekstiympäristöä, sitä hyödyntävää pedagogiikkaa sekä oppiaineiden välistä ja muiden toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia erilaisista teksteistä nauttimiseen. Oppimistilanteissa oppilaat käyttävät, tulkitsevat ja tuottavat erilaisia tekstejä sekä yksin että yhdessä muiden kanssa”.⁵⁴

Monilukutaito määritellään erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoina, joihin tiivistyminen kyky hankkia, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa ja erilaisten välineiden avulla. Monilukutaidossa tekstit sekä niiden tulkinnan ja tuottamisen tavat ovat tiedonalakohtaisia: kullakin oppiaineella on tyypilliset tekstinsä sekä tapansa käyttää niitä.⁵⁵ Aineenopettaja tukee monilukutaitoa opettamalla kaavioiden, taulukoiden, videoiden ja kuvien lukemista ja tulkitsemista. Hän käyttää opetuksessaan hyödykseen kaunokirjallisuutta havainnollistaen oppiaineen käsitteitä ja ilmiöitä sekä innostaen oppilaita lukemaan ja tutkimaan erilaisia tekstejä.⁵⁶ Kirjallisuuden valintaan hän saa tukea Turun kaupunginkirjastosta.

Opettajat kehittävät aineenopettajien yhteistyötä lukutaidon osalta. Opettajat voivat integroida lukemista eri oppiaineisiin monin eri tavoin ja hyödyntää monipuolisesti erilaisia tekstilajeja ja lukutehtäviä oppitunneilla⁵⁷. Nämä voivat sisältää esimerkiksi lukemispäiväkirjoja, keskusteluja teksteistä ja lukutaitoa tukevia harjoituksia. Opetus tukee oppilaiden monilukutaidon, kielitietoisuuden ja kielellisen identiteetin rakentumista.

- *Jokainen opettaja tiedostaa oman tärkeän roolinsa oman oppiaineensa lukutaidon opettajana. Hän käyttää aktiivisesti kirjallisuutta hyödykseen opetuksessaan ja osaa tukea oppilaidensa monilukutaidon kehittymistä.*

”Kielitietoisessa yhteisössä keskustellaan kieliin ja kieliyhteisöihin kohdistuvista asenteista ja ymmärretään kielen keskeinen merkitys oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan sosiaalistumisessa”. Kielitietoisuuteen kasvattaminen on osa koulun kaikkea toimintaa, sillä ”jokainen aikuinen on kielellinen malli ja myös opettamansa oppiaineen kielen opettaja”.⁵⁸ Kielitietoisuuteen liitetään ajatus eri tiedonalojen kielenkäytöstä ja opettajasta ohjaamassa oman alansa kielen oppimista ja osaamista. Jokainen opettaja on oman oppiaineensa kielen opettaja.

⁵⁴ POPS 2014.

⁵⁵ Sulkunen & Saario 2020.

⁵⁶ POPS 2014.

⁵⁷ POPS 2014.

⁵⁸ POPS 2014.

Kielitietoisuus on yksi tehokkaan ja monipuolisen kielen oppimisen avaimista, koska kielitietoinen oppija ymmärtää ja osaa havainnoida ja analysoida kielen rakennetta, sanastoa ja sanojen välisiä suhteita, miten kieltä missäkin tilanteissa käytetään ja mitä merkityksiä eri ilmauksilla eri yhteyksissä voi olla. Kun kielitietoinen oppilas kohtaa itselleen uuden sanan, hän alkaa pohtia olemassa olevaa tietoa apuna käyttäen, mitä se voisi tarkoittaa.⁵⁹

Kielitietoisessa toimintakulttuurissa opettajat pohtivat kielellisiä ilmiöitä oppilaiden kanssa. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia kielelliselle luovuudelle, kielellä leikittelylle sekä kielestä ja siihen liittyvistä asenteista keskustelulle.⁶⁰ Kielitietoinen opetus on tärkeää jokaisen oppilaan lukutaidon ja suomen kielen kehittymisen kannalta. Opettajien ymmärrys kielitietoisesta opetuksesta edistää oppijoiden mahdollisuuksia edetä sujuvasti opintopolulla⁶¹. Jokainen opettaja on oman oppiaineensa kielenopettaja ja tarjoaa oppitunnilla sanastotukea sekä käsitteiden selityksiä. Näin varmistetaan, että oppilaat ymmärtävät lukemansa tekstin sisällön ja laajentavat sanastoaan.

Keskeistä kielitietoisuuden tukemisessa on opettajien välinen yhteistyö, joka mahdollistaa havaintojen tekemisen ja opitun tiedon soveltamisen myös muiden aineiden kielen oppimiseen⁶².

- *Jokainen opettaja tiedostaa oman tärkeän roolinsa oman oppiaineensa kielen opettajana. Opettaja osaa tukea oppilaidensa sanavaraston kehittymistä omilla oppitunneillaan.*
- *Kaikkia opettajia kannustetaan osallistumaan lukutaito- ja kielitietoisuuskoulutuksiin ja jakamaan kokemuksiaan kollegoidensa kanssa.*

”Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan oma tapansa oppia ja kehittämään oppimisstrategioitaan. Oppimaan oppimisen taidot karttavat, kun oppilaita ohjataan ikäkaudelleen sopivalla tavalla asettamaan tavoitteita, suunnittelemaan työtään, arvioimaan edistymistään sekä hyödyntämään teknologisia ja muita apuvälineitä opiskelussaan.”⁶³ Opetussuunnitelmassa strategiset taidot kulkevat läpi kaikkien oppiaineiden koko perusopetuksen ajan. Turun perusopetuksen opetussuunnitelman tarkennuksissa korostetaan lukustrategioiden harjoittamista ensimmäiseltä luokalta lähtien.

Lukustrategiat ovat tekniikoita, jotka auttavat lukijaa ymmärtämään, muistamaan ja käsittelemään tekstiä ennen lukemista, lukemisen aikana ja sen jälkeen. Niitä tarvitaan luettaessa sekä kaunokirjallisuutta että tietotekstejä. Lukustrategiat korostuvat nyky maailmassa, jossa lukijalta vaaditaan monilukutaitoa⁶⁴. Erilaiset tekstit vaativat erilaisia lukutapoja ja strategioita ja tehokkaiden lukustrategioiden hallinta tukee oppimista kaikissa oppiaineissa⁶⁵.

Lukustrategioiden opettaminen on tehokas tapa parantaa lukutaitoa, koska heikoilla lukijoilla on heikko tietoisuus tehokkaista lukustrategioista. Strategioiden oppimisen on todettu lisäävän luetun ymmärtämistä, harjaannuttavan itsesääätelyä ja samalla lisäävän opetuksen struktuuria. Lukustrategioiden hallinta on yhteydessä omaa lukutaitoa koskevaan luottamukseen, joka puolestaan selittää

⁵⁹ Mäntylä 2021.

⁶⁰ Andersen ym. 2019.

⁶¹ Hievanen ym. 2023.

⁶² Andersen ym. 2019.

⁶³ POPS 2014.

⁶⁴ Leino ym. 2021.

⁶⁵ Gersten ym. 2001.

lukutaidon tasoa. Heikosti omaan lukutaitoonsa luottavilla on myös heikko lukutaito.⁶⁶ Lukustrategioiden opettamisen avulla pystytään siis nostamaan oppilaiden luottamusta lukutaitoonsa samalla kun itse lukutaito nousee.

Erilaisia strategioita ja niissä tarvittavia osataitoja opetetaan vaiheittain. Tehokkainta on, kun oppilaille mallinnetaan yhtä strategiaa kerrallaan, minkä jälkeen siirrytään tuettuun harjoitteluun ja vähitellen itsenäiseen harjoitteluun ja strategian käyttöön. Opettaja opettaa lukemisen eri vaiheista koostuvana toimintana, jossa vaiheet tukevat toisiaan, ja auttaa oppilasta ymmärtämään paremmin lukemaansa.⁶⁷

Oppilas opettelee useita erilaisia strategioita ja harjoittelee niiden käyttöä eri oppiaineissa. Luke-
malla entistä vaativampia tekstejä oppilaan taidot kehittyvät, kun hän valitsee tilanteisiin itselleen parhaiten sopivia lukustrategioita. Strategioiden valinnan tulisi olla tietoista ja joustavaa ja aina suhteutettua asetettuun tavoitteeseen tai tehtävään ja sen vaatimuksiin. Taitava lukija osaakin valita toisen strategian, jos jokin strategia ei tuota toivottua tulosta. Kun lukustrategioiden käyttöä harjoitellaan systemaattisesti, tulee niiden käytöstä vähitellen joustavaa, vaivatonta ja automaattista. Lukustrategioiden käyttämisestä hyötyvät eniten heikoimmat oppilaat ja monet lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksista kärsivät pystyvät niiden avulla hakeutumaan jatko-opintoihin.⁶⁸

- *Lukustrategioita opetetaan suunnitelmallisesti ja järjestelmällisesti kaikissa oppiaineissa eri vuosiluokilla koko perusopetuksen ajan.*

2.6. Varhaisen tuen varmistaminen

Opetussuunnitelman mukaan oppivelvollisella on oikeus saada riittävää oppimisen tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Myös kielellisiä vaikeuksia puheen, lukemisen ja kirjoittamisen alueella pyritään tunnistamaan mahdollisimman varhain.⁶⁹ Lukivaikeuden taustalla olevien kielellisten vaikeuksien kuntouttaminen on sitä tehokkaampaa, mitä varhaisemmassa vaiheessa se aloitetaan⁷⁰. Lukiseuloja suositellaankin tehtäväksi systemaattisesti jo alakoulussa⁷¹. Kaikki turkulaiset oppilaat seulotaan alakoulun 3. ja 6. luokalla, jotta lukivaikeus huomataan jo ennen kuin lukemisen määrä kasvaa ja sen myötä vaikeudet alkavat.

Jos oppilaalla seulassa havaitaan mahdollista lukivaikeutta, hänet ohjataan erityisopettajalle tarkempaan yksilölliseen lukitestiin, jonka jälkeen suunnitellaan tukitoimet, seuranta ja vaikuttavuuden arviointi. Lukivaikeuden kuntouttamisessa kaikilla oppilaan opettajilla on tärkeä rooli, minkä vuoksi tukitoimet suunnitellaan yhteistyössä erityisopettajan kanssa.

⁶⁶ Leino ym. 2021; Takala 2019.

⁶⁷ Tiainen & Korkeamäki 1998; Gersten ym. 2001; Afflerbach ym. 2008.

⁶⁸ Leino ym. 2021; Afflerbach ym. 2008; Louhisuo & Saartoala 2015.

⁶⁹ POPS 2014.

⁷⁰ Panula 2013.

⁷¹ Åkerman 2018.

Tarkempia yksilöllisiä lukitesteuksia tehdään myös tarpeen mukaan, kun huoli oppilaan lukemisesta herää. Lukitesteisiin kannattaa ryhtyä myös mm. ongelmallisten poissaolojen juurisyitä selvittäessä.⁷² Heikko lukutaito on riskitekijä kouluikämyönteisyydelle⁷³.

Seulontojen tuloksia tarkastellaan säännöllisesti koulujen yhteisöllisissä opiskeluhoitoryhmissä (KOR) ja niitä käytetään tiedolla johtamisen välineenä esimerkiksi koulun sisäisten resurssien ohjauksessa. Tiedolla johtaminen tarkoittaa tiedon systemaattista analysointia ja sen hyödyntämistä päätöksenteossa. Yksinkertaisimmillaan se on omasta toiminnasta kerätyn tiedon yhdistämistä kysyntään, jonka avulla kohdennetaan resursseja niin, että se vie toiminnan tulosta tavoiteltuun suuntaan.⁷⁴ Seulontojen tuloksia voidaan myös vertailla poissaolotilastoihin, mutta on syytä muistaa, että yhteisöllisessä opiskeluhoitoryhmässä ei käsitellä yksittäisen oppilaan tietoja.

- *Käyttöön otetaan lukutaitotestistö, jonka tulokset tallennetaan Primukseen sekä tulevaisuudessa DigiOneen. Testit tehdään 3. ja 6. luokalla FUNA/MUREA-lukutaidon arvioinnin avulla. Arvioinnin avulla tunnistetaan oppilaat, jotka tarvitsevat tarkempia tutkimuksia ja mahdollisesti tukea lukemiseen.*
- *Tarkempia lukitesteuksia tehdään myös tarpeen mukaan, kun huoli oppilaan lukemisesta herää ja esimerkiksi selvittäessä ongelmallisten poissaolojen juurisyitä.*
- *Lukutaitotoimenpiteiden vaikuttavuuden arvioimiseksi seulontojen tuloksia tarkastellaan vuosittain koulujen yhteisöllisissä opiskeluhoitoryhmissä luokan, luokka-asteen ja koulun tasolla.*

Lukusujuvuus tarkoittaa teknisen lukemisen vaivattomuutta, jolloin lukija etenee jouhevasti ja jumiutumatta sekä tunnistaa sanat jo lähes automaattisesti. Lukemisen hitaus on sitkeä ongelma, johon on puututtava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, koska muuten heikkojen lukijoiden välimatka muihin kasvaa vuosien saatossa.⁷⁵

Lukemaan oppimisen alkuvaiheessa harjoitellaan lukemisen perustaitoja, jotka ovat edellytys lukemisen ymmärtämiselle. Kun riittävä lukusujuvuus saavutetaan, siirrytään pidempien tekstien ja kirjojen lukemiseen. Samalla yleensä luetun ymmärtäminen kehittyy. Osalla lukusujuvuus kehittyy kuitenkin hyvin hitaasti ja lukeminen on työlästä. Suomen kielessä lukivaikkeen keskeinen piirre vielä yläkoulussakin on lukemisen hitaus. Jos lukeminen on hyvin hidasta, luetunymmärtäminen vaikeutuu huomattavasti. Riittävän lukusujuvuuden saavuttaminen on tärkeää, jotta lukemisen sujuvuus tukee oppilaan taitoa ymmärtää lukemaansa eikä aseta rajoituksia sen kehittymiselle.⁷⁶

Lukusujuvuuden testaaminen on tärkeää, kun lukemisessa on haasteita sekä esim. ongelmallisissa poissaolotilanteissa, kun mietitään poissaolojen juurisyitä sekä toimenpiteitä.⁷⁷

⁷² Pitkänen 2022.

⁷³ Haapamäki 2022.

⁷⁴ Lennes 2023.

⁷⁵ Salmi ym. 2013.

⁷⁶ Torppa ym. 2021; Kairaluoma ym. 2013, 2017; Aro ym. 2020; Ruotsalainen 2022.

⁷⁷ Pitkänen 2022; Haapamäki 2022.

Lukusujuvuutta voi parantaa lukemalla runsaasti, jolloin tiedot lisääntyvät, sanavarasto rikastuu, ymmärrys kielen rakenteista lisääntyy ja lukusujuvuus paranee⁷⁸. Lukusujuvuutta voidaan harjoittaa myös käyttämällä toistoharjoitusta, jossa sama teksti luetaan useampaan kertaan annetussa ajassa, ja tarkoituksena on tarkastella, kuinka pitkälle lukija pääsee tekstissä. Lukusujuvuuden kehittymisen seuranta on vaikeaa oppilaalle ja harjoitus saattaa kasvattaa oppilaan lukumotivaatiota, kun kehitys tehdään näkyväksi. Toistuvan lukemisen menetelmä on todettu tehokkaaksi lukemisen sujuvuuden harjaannuttamisessa.⁷⁹

- *Kiinnitetään huomio oppilaan lukusujuvuuteen koko peruskoulun ajan. Lukusujuvuus saattaa peittyä hyvän luetun ymmärtämisen alle ja vaikeuttaa oppilaan koulunkäyntiä vasta myöhemmin.*
- *Lukusujuvuus testataan niiltä, joiden lukutaidossa huomataan puutteita lukutaidon arvioinnissa sekä aina tarvittaessa.*

2.7. Yhteistyö huoltajien kanssa

Kodin lukemista tukeva ilmapiiri on merkittävä tekijä lukemistottumuksen syntymisessä. Pelkkä passiivinen lukemisen malli ilman lukemisen merkityksestä keskustelua, lukukokemusten jakamista ja yhteistä kirjarakkautta ei kuitenkaan kannata pitkälle. Monelta nuorelta puuttuu lukemista arvostava yhteisö.⁸⁰ Pystyäkseen tukemaan lapsia ja luomaan lukemista arvostavan yhteisön, huoltajien pitäisi olla tietoisia lukemisen tärkeydestä lapsen tulevaisuudelle ja koko perheen hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista. Siksi heitä tiedotetaan vanhempainilloissa ja heitä kannustetaan tukemaan lastensa lukemisharrastusta myös koulun ulkopuolella, luomaan lukurutiineja ja lukemaan lapsilleen ääneen sekä keskustelemaan lukemastaan. Kirjastoista saa tukea vanhempainillan suunnittelussa ja suosituslistoja vanhemmille lapsille sopivista kirjoista tai yhdessä luettavista kirjoista.⁸¹

- *Lukutaito on esillä vanhempainilloissa.*
- *Huoltajille kerrotaan lukutaidon merkityksestä lapsen tulevaisuudelle.*
- *Huoltajille välitetään tieto lukurutiinin muodostamisesta kotona ja huoltajia kannustetaan myös itse näyttämään lapselleen mallia lukurutiinin luomisessa.*
- *Monikielisille huoltajille kerrotaan, että oman äidinkielen hyvä taito on perusta suomen ja ruotsin kielen oppimiselle. Kannustetaan perheitä lukemaan kirjallisuutta myös omalla kielellään.*

Kodin tuki kaikessa lukemisessa on tärkeä⁸². Huoltajia kannustetaan tukemaan osaltaan lapsensa tavoitteellista oppimista ja koulunkäyntiä⁸³. Huoltajia tiedotetaan Wilman/DigiOnen kautta kulloinkin koulussa harjoiteltavista lukutaidon strategioista, jotta he voivat tukea lastaan kotona.

⁷⁸ Kairaluoma ym. 2013, 2017.

⁷⁹ Sorjonen & Pöyliö, 2011; Salmi ym. 2013.

⁸⁰ La Rosa 2023.

⁸¹ Lukukeskus: Näin kerrot lukemisesta vanhemmalle.

⁸² La Rosa 2023.

⁸³ POPS 2014.

Oppilaan edistymisen ja tuen tarpeen arviointi sekä tuen suunnittelu ovat osa kodin ja koulun säännöllistä yhteistyötä⁸⁴. Lukiseulojen tulokset tiedotetaan huoltajille ja tarvittaessa tulos käydään huoltajan kanssa läpi tarkemmin.

- *Huoltajille tiedotetaan kulloinkin harjoiteltavana oleva lukustrategia, jotta huoltaja voi tukea lastaan strategian harjoittelussa myös kotona.*
- *Huoltajia tiedotetaan oman lapsen lukiseulan tuloksesta.*

2.8. Yhteistyö lukutaitotyössä

2.8.1. Kirjasto

Kirjasto tarjoaa kouluille laajasti resursseja ja ideoita, jotka edistävät lukemista. Kirjasto tukee opettajia käyttämään opetuksessaan kaunokirjallisuutta, koska oppilaiden lukutaito kehittyy paremmin, mikäli opettaja käyttää pidempiä kaunokirjallisia teoksia opetuksessaan päivittäin tai lähes päivittäin⁸⁵.

Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman tavoitteena on, että jokainen esi- ja perusopetuksen lapsi ja nuori käy kirjastossa, kirjastoautossa tai koulukirjastossa vähintään kerran kuukaudessa lainaamassa itselleen sopivaa ja mielenkiintoista luettavaa. Kirjastoista löytyy monen tasoille lukijoille luettavaa, myös selkokielisiä kirjoja, jotka sopivat monikielisille ja erityisen tuen oppilaille sekä tukea lukemisen valintaan. Oppilaat voivat aikuisen tuella valita itselleen sopivia tekstejä, jotka tukevat heidän lukutaitonsa kehittymistä.

Turun kaupunginkirjaston sivuilta löytyy lukupolku-ohjelma, joka kannustaa oppilaita lukemaan eri genrejä ja tasoja edustavia kirjoja. Lukupolusta löytyy myös erilaisia tehtäviä ja diplomipohjia. Lukupolulta alakoulun opettajat löytävät lukuvinkkejä hyvistä kirjoista.⁸⁶

Turun kaupunginkirjaston kirjasarjapalvelu (ent. Turun Oppimateriaalikeskus) auttaa kouluja silloin, kun samaa kirjaa tarvitaan esimerkiksi koko luokalle. Kirjasarjapalvelun kirjat ovat lainattavissa valmiina kirjapaketteina. Kirjasarjapalvelun kirjapaketit löytyvät Vaski-verkkokirjastosta hakusanalla "kirjapaketti kouluille".⁸⁷

Elämyspolun kautta kirjastot tarjoavat ohjelmaa alakouluissa kolmelle luokka-asteelle sekä suomeksi että ruotsiksi: 2. luokan kirjavinkkaus, 4. luokan mediakasvatus ja 5. luokan kirjavinkkaus. Lisäksi Valmo-luokille tarjotaan tutustuminen kirjastoon ja kirjoihin. Yläkoulussa elämyspolku tarjoaa 7. luokalle kirjavinkkausta, 8. luokalle genrevinkkausta ja 9. luokalle lukuvinkkejä.

Kirjasto myöntää esiopetusryhmille ja luokille yhteisökortteja, jotka koulun rehtori allekirjoittaa. Luokan yhteisökortilla voi lainata kirjoja, uusia lainoja verkkokirjastossa ja tehdä varauksia. Kortilla voi

⁸⁴ POPS 2014.

⁸⁵ Leino ym. 2023.

⁸⁶ [Lukupolku – Lukupolku on koulun ja kirjaston yhteinen oppimisympäristö, joka innostaa ja kannustaa monipuoliseen lukemiseen ja kirjallisuuden harrastamiseen.](#)

⁸⁷ [Koulujen kirjasarjapalvelu | Turku.fi](#)

lainata kirjoja koko luokan käyttöön ja tarvittaessa sillä voivat lainata oppilaat, joilla ei ole omaa kirjastokorttia. Lasten aineistosta ei tule myöhästymismaksuja, eikä kouluilta peritä maksuja.

- *Opettajat käyttävät opetuksensa luontevana osana kaunokirjallisuutta. Opettajat saavat tukea opetuksessa käyttämiinsä kirjavalintoihin kirjastosta. Kirjasto laatii listoja kirjoista teemoittain eri luokka-asteille.*
- *Alakoulussa opettajat lukevat säännöllisesti ääneen kirjoja oppilailleen. Kirjasto laatii listan alakouluun ääneen luettavaksi sopivista kirjoista.*
- *Kirjasto järjestää kirjavinkkauksia opettajille.*
- *Jokainen lapsi ja nuori käy vähintään kerran kuukaudessa lainaamassa itselleen sopivaa ja mielenkiintoista kirjallisuutta kirjastosta.*
- *Jokainen luokka, jolle on Turun perusopetuksen opetussuunnitelmassa suunniteltu elämyspolun kirjastokäynti, osallistuu siihen. Elämyspolun toteutumista seurataan luokkien osalta vuosittain.*

2.8.2. Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa on aktiivista. Lukutaidon edistämisen kannalta on tärkeää, että lasten ja nuorten kanssa toimivat ovat tietoisia järjestökentällä tehtävästä lukutaitotyöstä. Kolmannella sektorilla on paljon potentiaalia kehittää toimintaansa lukutaitoa tukevaan suuntaan, kun heillä on tietoa hyvän lukutaidon ennalta ehkäisevästä vaikutuksesta. Järjestöillä on valmiiksi paljon toimintaa, jossa jo tuetaan lukutaitoa ja johon lukutaidon tukeminen on yhdistettävissä luontevasti.

- *Turun kaupunki mahdollistaa yhteistyön koulujen ja järjestöjen kesken. Huolehditaan, että järjestöt ovat tietoisia lasten ja nuorten lukutaito-ohjelmasta ja lukutaidon merkityksestä lasten ja nuorten tulevaisuudessa ennalta ehkäisevän työn kannalta.*

Seuraavaksi esitellään eri järjestöjen jo olemassa olevaa lukutaitotyötä:

Turun ensi- ja turvakoti ry: "Kirjasto" kaikkien asiakkaiden käytössä yhteisissä tiloissa. Varhaisen vuorovaikutuksen työssä (erityisesti vauvatyö) sanoilla leikittely, loruttelut ym. kuuluvat olennaisena osana vanhemman ja lapsen kuntouttavaan työhön. Perheryhmäkodin toiminnassa (alaikäiset turvapaikan saaneet nuoret) läksyparkki-toiminta erityisesti tukemaan nuorten lukutaitoa.

Fingerroosin säätiö/Toimintakeskus Panskis: Lapsille suunnattu avoimet ovet, jossa tehdään läksyt. Läksykerho, jossa myös luetaan kokeisiin. Kirjastokäynnit. Erilaiset kerhot, joissa usein jonkinlaista lukemista/tarinointia. Arjessa käytetään paljon erilaisia loruja, lauluja ja tarinoita.

Suomen Punaisen Ristin Varsinais-Suomen piiri: Suomen Punaisen Ristin oppimateriaalit⁸⁸. Läksykerhotoiminta, jossa tuetaan erityisesti maahanmuuttajataustaisia lapsia. Läksykerhoissa vapaaehtoiset tukevat läksyjen teossa ja toimivat myös luotettavina aikuisina arjessa. Arjen apu -

⁸⁸ [Tervetuloa Punaisen Ristin oppimateriaalipalveluun! \(sroppimateriaalit.fi\).](http://Tervetuloa.Punaisen.Ristin.oppimateriaalipalveluun!.(sroppimateriaalit.fi).)

toiminta, jossa tutustutaan esim. kiintiöpakolaisina Suomeen tulleiden kanssa paikallisiin palveluihin, mm. kirjastoon. Kielikerhot.

Mannerheimin Lastensuojelu Liitto Varsinais-Suomen piiri: Turun alakouluissa on tällä hetkellä reilu 30 vapaaehtoista lukumummi ja -vaaria, jotka lukevat sellaisten alakoulun oppilaiden kanssa, jotka tarvitsevat tukea lukutaitoon, luetun ymmärtämiseen ja lukuinnostukseen. Tavoitteena on saada positiivisia kokemuksia lukemisesta. Oppilaat saavat aikuisen jakamatonta läsnäoloa ja sukupolvien välinen vuorovaikutus lisääntyy. Tukihenkilötoiminnot (kaveritoiminta, perhekummitoiminta ja ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta), joissa vapaaehtoinen tukihenkilö voi käydä esim. kirjastossa yhdessä tuettavan lapsen tai perheen kanssa. Tukihenkilö voi myös lukea kirjoja yhdessä lapsen tai perheen kanssa. Avoimissa kohtaamispaikoissa ja perhekahviloissa kirjoja esillä. Kannustetaan tutustumaan kirjoihin.

Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt: Kotoa kouluun toiminnassa monipuolista tukea koulunkäyntiin (mm. tuki läksyjen tekoon, nepsy-haasteissa tukeminen, vertaisryhmä). Linkki-toiminnassa lasten ja nuorten vertaisryhmissä erilaiset tehtäväkirjat oppimisen tukena.

Sateenkaari Koto, Opetuskoti Mustikka: Läksykerhot, avoin/suljettu toiminta (ns. suljettuun kerhotoimintaan lapsi ohjautuu koulun kautta). Suomen kielen kurssit.

KOTA Lasten ja nuorten hyvinvointi ry: Säännöllistä, pitkäkestoista (ryhmä toimii yhden lukuvuoden ajan joka viikko) kohdennettua ryhmätoimintaa haavoittuvassa asemassa oleville viidesluokkalaisille. Ryhmät kootaan yhteistyössä koulun kanssa. Koulun toimijat tunnistavat tuen tarpeessa ja syrjäytymisvaarassa olevat lapset. Toiminta on ammatillisesti ohjattua ja tapahtuu pääasiassa ulkona, lasten lähiluonnossa. Toiminnassa sovelletaan seikkailukasvatuksen menetelmiä ja siinä on mahdollisuuksia myös lukutaidon kehittämiseen.

2.8.3. Maahanmuuttajien yhdistykset ja yhteisöt

- *Maahanmuuttajien omien yhteisöjen kanssa käynnistetään yhteistyö, jonka tavoitteena on välittää perheille viestiä lukutaidon merkityksestä lasten ja nuorten tulevaisuudelle.*
- *Samalla välitetään tietoa oman äidinkielen merkityksestä sekä siitä, että lukeminen omalla äidinkielellä on tärkeää.*
- *Turku lähtee yhteistyössä järjestöjen kanssa kehittämään oman kielen tukea.*
- *Turku lähtee yhteistyössä järjestöjen kanssa kehittämään lukutaidon tukea.*

3. Perusopetusikäisten lukutaito-ohjelman toimeenpano

Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman toimeenpano Turun perusopetukseen vaatii johtamista, hallinnollisia toimenpiteitä sekä pedagogista tukea. Toimeenpanossa on otettava huomioon kaikki eri tasot – hallinto, koulujen johto ja henkilökunta sekä yhteistyö kolmannen sektorin ja kirjaston kanssa. Lukutaito-ohjelman toimeenpanon toteuttaminen ja seuraaminen olisi syytä sisällyttää viranhaltijan tehtäväkuvaan, jotta ohjelma muuttuu luontevaksi osaksi hallinnon ja koulujen arkea ja jää elämään myös hankkeen päättymisen jälkeen.

Perusopetuksen osalta lasten ja nuorten lukutaito-ohjelma hyväksytään perusopetuksen johtoryhmässä. Perusopetuksen johdon sitoutuminen lukutaito-ohjelman toteuttamiseen näkyy palvelusuunnitelmassa, johon kirjataan lukutaito-ohjelman vuosittaiset toimenpiteet ja tavoitteet. Yhteistyö Turun yliopiston kanssa on käynnistetty ja FUNA/MUREA-arvioinnit ovat alkaneet syksyllä 2024. Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman jalkauttaminen opettajien työtä ohjaamaan edellyttää sen huomioimista Turun kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelmassa, joka normittaa opettajien työtä. Lukutaidon osalta opetussuunnitelmatyö käynnistyy Turussa syksyllä 2024.

Rehtorit ovat avainasemassa ohjelman jalkauttamisessa opetushenkilöstölle, joten heidän kouluttamisensa lukutaito-ohjelmaan on tärkeää. Hallinnon tasolla tulevaa työskentelyä suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon, millä keinoilla rehtoreita tuetaan lukutaito-ohjelman jalkauttamisessa.

Lukutaito-ohjelman jalkauttamisessa käytäntöön tärkeässä osassa on opettajien pedagoginen tuki, joka saavutetaan erityisesti täydennyskoulutuksilla. Täydennyskoulutuksien tarve on otettava huomioon, kun tulevia koulutushankintoja suunnitellaan. Täydennyskoulutuksissa lukutaito-ohjelman kannalta tärkeitä ovat lukustrategioiden, lukutaidon ja kielitietoisuuden koulutukset.

AAMU- JA ILTAPÄIVÄTOIMINTAAN OSALLISTUVIEN LASTEN LUKUTAITO-OHJELMA

1. Hallinnon toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi

Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan (apip-toiminta) tehtävänä on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen ohjaamalla lapsen vapaa-ajan toimintaa, tukemalla lapsen kasvua ja kehitystä sekä koulunkäyntiä ja oppimista. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta. Toimintaan osallistuminen kehittää niin kognitiivisia kuin sosiaalisia taitoja.⁸⁹ Iltapäivätoiminnassa liikuminen, läksyjen teko ja lukeminen sekä ajanvietto kavereiden kanssa vahvistavat lasten hyvinvointia.⁹⁰ Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuminen kohdentuu lapsen vapaa-aikaan ja usein lapsi on osallisena toimintaan lähes yhtä pitkään päivittäin kuin hän on koulussa.

Jotta voimme edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä edistää tasa-arvoa ja osallisuutta ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä, on meidän tuettava kaikkien lapsien mahdollisuuksia lukemiseen ja lukutaitoon tehokkaasti myös aamu- ja iltapäivätoiminnassa.

⁸⁹ Aamu ja iltapäivätoiminnan perusteet 2011.

⁹⁰ Curtis ym. 2022.

- *Lukeminen, lukemista tukevat rakenteet ja lukutaidon tukeminen on kirjattu Turun perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan toimintasuunnitelmaan.*

Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuminen vahvistaa erityisesti heikosta sosioekonomisesta taustasta tulevien lasten hyvinvointia⁹¹. Säännöllinen osallistuminen aamu- ja iltapäivätoimintaan on edellytys perustaitojen ja myös kielen oppimiselle. Aamu- ja iltapäivätoiminnan ulkopuolelle jää kuitenkin lapsia, jotka hyötyisivät toimintaan osallistumisesta ja ovat syrjäytymisvaarassa. Hyvä tiedottaminen on erityisen tärkeää kouluun ilmoittautumisen yhteydessä sekä esiopetuksen ja koulun vanhempainilloissa.⁹²

- *Tiedotetaan huoltajille aktiivisesti aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistumisen hyödyistä lapsen tulevan elämän kannalta.*

Vain osa iltapäivätoiminnan henkilöstöstä on saanut koulutusta lukemis- ja kirjallisuuskasvatuksen toteuttamiseen. Täydennyskoulutusta ja osaamisen vahvistamista tarvitaan myös kielitietoisuudesta ja monikielisessä lukutaitotyöstä.⁹³ Henkilöstön kirjallisuusosaaminen tasa-arvoistaa ja taivuttaa lasten lähtökohtia lukutaidon ja lukuinnostuksen syntymiseen⁹⁴.

Aamu ja iltapäivätoiminnalla on myönteinen vaikutus myös maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulumenestykselle ja sen on todettu vaikuttavan myönteisesti oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin⁹⁵. Turkulaisten monikielisten lasten suomen kielen oppimisen suuri haaste on, että lasten elinympäristössä ei ole suomea puhuvia⁹⁶.

- *Huolehditaan, että koulutushankintoja tehtäessä on vuosittain tarjolla koulutusta kirjallisuuden käyttämisestä aamu- ja iltapäivätoiminnassa, lukemaan innostamiseen sekä kielitietoisuuteen.*
- *Varmistetaan, että aamu- ja iltapäivätoiminnan henkilöstöllä on hyvä suomen kielen taito, jotta he pystyvät tukemaan lasten kehittyvää kielitaitoa.*

Aamu- ja iltapäivätoiminnan ja koulun välinen hyvä yhteistyö lukutaitotyössä on ensi arvoisen tärkeää. Aamu- ja iltapäivätoiminta vahvistaa ja eheyttää koulun kasvatus- ja opetusympäristöä sekä tukee lapsen oppimista ja koulunkäyntiä. Lapsen koulupäivästä muodostuu eheämpi ja tasapainoisempi kokonaisuus aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistumisen myötä.⁹⁷

- *Apip-toiminnan ja koulun yhteistyötä tulee vahvistaa lukutaitotyön osalta, jotta apip-toiminnassa pystytään tukemaan lapsen lukutaitoa tehokkaasti ja lapsen koulupäivästä muodostuu eheämpi kokonaisuus.*

⁹¹ Curtis ym. 2022.

⁹² OKM 2012.

⁹³ Kinossalo ym. 2021.

⁹⁴ Aerila & Kauppinen 2021.

⁹⁵ OECD 2020.

⁹⁶ Kinossalo ym. 2021.

⁹⁷ OKM 2012

Aamu- ja iltapäivätoiminnan henkilöstö on sitoutettu prosessiin osallistamalla heidät lukutaito-ohjelman suunnitteluun Maan parhaan oppimispolun työpajoissa. Työpajoista saatu tieto on otettu huomioon ohjelmaa kehitettäessä.

Johtamisen avulla voidaan vaikuttaa merkittävästi toimintakulttuurin muutosprosessiin. Varhaiskasvatuksen johto sitoutuu lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman toteuttamiseen hyväksymällä ohjelman päätöksenteossaan. Varhaiskasvatuksen johto sitouttaa aamu- ja iltapäivätoiminnan palvelupäällikön ja toiminnanjohtajan sekä toimipisteiden vastaavat ohjaajat lukutaitotyöhön mm. järjestämällä koulutuksia, pitämällä asiaa esillä kokouksissa ja johtoryhmänsä kokouksissa. Vastaavat ohjaajat sitouttavat oman henkilökuntansa lukutaito-ohjelmaan palvelupäällikön ja toiminnanjohtajan tuella. Vastuuohjaaja ja henkilöstö arvioivat ja seuraavat toimipisteissä lukutaitotyön kehittymistä.

- *Varmistetaan, että varhaiskasvatuksen johto sitoutuu Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelmaan.*
- *Varmistetaan, että kaikkien toimipisteiden vastuuohjaajat sitoutuvat lukutaidon edistämiseen.*
- *Varmistetaan, että tieto lukutaidon merkityksestä lasten tulevaisuudelle on tavoittanut kaikki ja koko henkilökunta ymmärtää oman erityisen roolinsa lukutaidon edistäjänä.*

1.1. Toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta

Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman toimenpiteiden vaikuttavuutta on tärkeää seurata aamu- ja iltapäivätoiminnassa, jotta tarvittaessa voidaan tehdä muutoksia tavoitteiden saavuttamiseksi. Vaikuttavuuden seuraamista varten aamu- ja iltapäivätoiminnan joka toinen vuosi toteutettavaan asiakaskyselyyn viedään lukemiseen ja lukutaitoon liittyviä kysymyksiä.

Tarkasteluun valittujen mittareiden kehittymistä tarkastellaan toimipisteiden tasolla, koulun tasolla sekä koko kaupungin tasolla varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen johtoryhmissä ja laajemmin koko kasvatuksen ja opetuksen johtoryhmässä osana lukutaito-ohjelman kokonaisuuden seuranta.

- *Toimipisteissä tarkastellaan lukutaitotyön tavoitteiden saavuttamista lukuvuosittain.*
- *Aamu- ja iltapäivätoiminnan lukutaitotyön toteutumista arvioidaan koulun yhteisöllisessä opiskeluhuoltoryhmässä kokonaisuutena koulun oman lukutaitotyön kanssa.*
- *Johtoryhmissä seurataan vuosittain lukutaitomittareita:*
 - *Apip-henkilöstön koulutukseen osallistumisastetta,*
 - *kirjastokäyntien ja lainamäärien tilastoja,*
 - *FUNA-tuloksien kehittymistä apip-toimintaan osallistuneiden oppilaiden osalta,*
 - *Aamu- ja iltapäivätoiminnan asiakaskyselyn tuloksia lukutaidon osalta, joka toinen vuosi.*

2. Aamu- ja iltapäivätoiminnan toimipisteiden toimenpiteet lukemista edistävän toimintakulttuurin aikaansaamiseksi

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa lukemisen merkitys korostuu erityisesti niillä lapsilla, jotka eivät pääse lukukokemuksien tai kirjallisuuden pariin omassa kotiympäristössään. Apip-toiminnan toimintakulttuuri tarvitsee pysyvät lukemisen mahdollistavat rakenteet, kuten päivittäiset toiminnalliset lukuhetket, rauhalliset lukunurkkaukset, säännölliset oman kirjan -päivät ja niihin liittyvät käytännöt, jotka määritellään jokaisessa toimipisteessä omaan toimintaan sopiviksi toimipaikkakohtaisiin toimintasuunnitelmiin.

Yhteisen lukutaitotyön avulla on mahdollista vahvistaa entisestään apip-toiminnan ja koulujen välistä yhteistyötä. Turun perusopetuksen apip-toiminnassa sitoudutaan yhteistyössä koulun kanssa Lukeva koulu -ohjelman käyttöön. Ohjelman avulla voidaan kehittää ja arvioida lukemiseen innostavaa kielitietoista toimintakulttuuria ja näin vahvistaa lukemisen kulttuuria arjessa. Suunnittelutyökalusta on löydettävissä myös paljon ideoita lukutaitotyön kehittämiseen.⁹⁸

Kirjaston käytön on havaittu olevan yhteydessä myönteisiin asenteisiin ja motivaatioon lukemista kohtaan⁹⁹. Kirjastossa käyminen tarjoaa lapselle laajan ja monipuolisen kirjatarjonnan. Käyttämällä aktiivisesti kirjastopalveluita lapsia rohkaistaan kirjojen äärelle¹⁰⁰.

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnan toimipisteiden henkilöstö kirjaa toimipaikkakohtaisiin toimintasuunnitelmiin Turun perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan toimintasuunnitelmassa määritellyt lukemista tukevat rakenteet ja niihin liittyvät konkreettiset toimenpiteet joka lukukausi.*
- *Toimipisteiden vastuuohjaajat ovat vastuussa, että lukutaitotyö kirjataan toimintasuunnitelmiin.*
- *Toimintasuunnitelmaan kirjataan yhteistyössä koulun kanssa OPH:n Lukeva koulu -ohjelman suunnittelutyökalun avulla määritellyt lukutaitotyön tavoitteet. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan toimipisteessä ja yhteistyössä koulun kanssa koulun opiskeluhuoltoryhmässä.*
- *Apip-toiminta tekee aktiivista yhteistyötä kirjaston kanssa.*

2.1. Lukemista tukeva ilmapiiri ja fyysinen ympäristö sekä lukemaan innostaminen

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa kaiken lukemisen tavoitteena on lukemisen ilo ja lukunautinto. Toiminnan luonteen vuoksi siellä on mahdollista herättää lapsen innostus ja mielenkiinto kirjoja ja lukemista kohtaan.

⁹⁸ Lukeva koulu suunnittelutyökalu

⁹⁹ Stainthorp & Hughes 2002.

¹⁰⁰ Lerkkanen ym. 2018.

Apip-toiminnassa lukemisen arvostaminen näkyy monipuolisesti toimintaympäristössä sekä tilanteissa, joissa lukeminen on mielekäästä ja nautinnollista myös ohjaajille. Lukemiseen innostava ympäristö sisältää esimerkiksi lastenkirjallisuuden, luetut kirjat, lukevan aikuisen mallin ja mahdollisuuden omaehtoiseen kirjoihin tutustumiseen sekä luetun käsittelemiseen toiminnallisesti¹⁰¹. Lukevan aikuisen malli on erityisen tärkeä silloin, kun lapsi ei saa kotoa lukevan aikuisen mallia.¹⁰²

Henkilöstön myönteinen asenne lukemiseen sekä lastenkirjallisuuden tuntemus on tärkeää, jotta he pystyvät yhteistyössä lasten kanssa luomaan eheitä toiminnallisia ja sosiaalisia kokonaisuuksia kirjallisuuden ympärille¹⁰³. Näistä kokonaisuuksista syntyvät lasten tuotokset asetetaan näkyviin, sillä lukijuuden herättelemisessä keskeistä on lukemisen ja kirjallisuuden näkyväksi tekeminen¹⁰⁴. Henkilökunnan tehtävänä on mahdollistaa lapsille lukemiseen rauhallinen aika, kannustaa heitä kuuntelemaan ja tutkimaan kirjoja, lukemaan itse ja antaa heille positiivista palautetta aina, kun he näyttävät kiinnostusta lukemiseen¹⁰⁵.

- *Huolehditaan, että aamu- ja iltapäivätoiminnassa on positiivinen ja lukemiseen kannustava ilmapiiri, jonka tavoitteena on lukemisen ilo ja lukunautinto.*
- *Varmistetaan, että jokainen lapsi näkee apip-toiminnassa lukevan aikuisen mallia.*
- *Apip-toiminnan henkilöstö osoittaa kiinnostusta ja innostusta lukemiseen ja ymmärtää oman keskeisen roolinsa lasten innostajina kirjallisuuden pariin.*
- *Näkyvillä on kirjallisuuteen liittyviä lasten tuotoksia.*

Toimipisteissä pyritään panostamaan sopivan lukunurkkauksen tekemiseen, mahdollisesti yhteistyössä koulun kanssa, jotta pystytään luomaan lukemiselle miellyttävä ympäristö. Kirjoja on houkuttelevasti esillä ja helposti saatavilla, koska lapset lukevat enemmän, mikäli löytävät itseä kiinnostavaa luettavaa¹⁰⁶. Perinteisten kuvakirjojen lisäksi esillä tulee olla myös tietokirjoja, sarjakuvia ja lehtiä¹⁰⁷. Kirjavalikoimassa on hyvä säilyttää myös lasten lempikirjoja, joihin voi palata aina uudelleen. Tutut kirjat ja tarinat luovat lapselle turvallisuuden tunnetta.¹⁰⁸ Monet oppilaat tarvitsevat aikuisen ohjausta valitakseen itselleen sopivan ja mielekkään kirjan, jonka avulla lukemisesta voi innostua¹⁰⁹.

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa tavoitteena on osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä sosiaalinen vahvistaminen¹¹⁰. Eri kulttuureihin tutustumalla kirjallisuuden välityksellä voidaan monipuolistaa toimintaa, lisätä ymmärrystä ja vähentää ennakkoluuloja sekä rikastuttaa yhdessäoloa.

¹⁰¹ Auerila & Kauppinen 2021.

¹⁰² Auerila & Kauppinen 2021.

¹⁰³ Auerila & Kauppinen 2020.

¹⁰⁴ Auerila & Kauppinen 2021.

¹⁰⁵ Eerola & Hoberg 2021.

¹⁰⁶ Lasten ja nuorten säätiö 2020; Lukuklaani-tutkimus 2017–2019.

¹⁰⁷ Cárdenas Conejeros ym. 2020.

¹⁰⁸ Vuorisalo ym. 2014.

¹⁰⁹ Tichenor 2020.

¹¹⁰ Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet 2004

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnan toimipisteessä on näkyvissä ja lasten käytettävissä monipuolisesti erilaisia ja hyväkuntoisia kirjoja.*
- *Toimipisteeseen pyritään järjestämään, mahdollisesti yhteistyössä koulun kanssa, rauhallinen lukemiseen keskittymisen tila.*
- *Monipuolisen kirjallisuuden saamiseksi aamu- ja iltapäivätoimintaan tehdään aktiivista yhteistyötä lähikirjaston kanssa.*
- *Henkilöstö osallistuu aktiivisesti kirjallisuuteen ja lukemiseen liittyviin koulutuksiin.*

2.1.1. Lukutuokiot

Jos lapselle luetaan yksi kuvakirja päivässä, hän kuulee 78 000 sanaa vuodessa enemmän kuin ne lapset, joille ei lueta. Viidessä vuodessa lapsi on kuullut jo 1,4 miljoonaa sanaa enemmän.¹¹¹ Lapsen heikon lukutaidon taustasyinä ovat perheen sosioekonominen tausta, koulutustaso, harrastusten määrä sekä kotikieli. Lukutaidon vaihtelua eniten selittäviä tekijöitä ovat mm. keskusteleminen, lukemiseen käytetty aika koulun ulkopuolella, aktiivisuus lukea huvikseen ja kirjojen lukeminen lapsen kanssa.¹¹² Laadukkaalla aamu- ja iltapäivätoiminnalla voidaan tasata oppimisen riskejä¹¹³ ja paikata taustasyistä johtuvia ja lukutaitoa selittäviä tekijöitä lisäämällä lukemiseen käytettyä aikaa.

Lapsille ääneen lukeminen tukee vuorovaikutus- ja oppimisen taitojen kehitystä. Kirjallisuus rikastaa lapsen mielikuvitusta, tukee puheen ja kielen kehittymistä sekä kehittää kuuntelemisen taitoa. Lapsen sanavarasto monipuolistuu ja teksti- ja lausetaju vahvistuvat sekä lapsen sisäinen kielioppi kehittyy. Kielellinen tietoisuus kehittyy, kun lapselle luetaan paljon, koska kirjoitettu kieli poikkeaa puhutusta ja sisältää rikkaampaa sanastoa.¹¹⁴ Sanavaraston kehittymisen ja lukutaidon välillä on vahva yhteys, koska sanojen merkityksen oivaltaminen on auttaa lasta ymmärtämään luettua¹¹⁵.

Kirjallisuuden ja ääneen lukemisen tulee olla osana jokaisen aamu- ja iltapäivätoiminnassa olevan lapsen päivää¹¹⁶.

- *Varmistetaan, että jokaisessa turkulaisessa aamu- ja iltapäivätoiminnan ryhmässä henkilökunta lukee ääneen lapsille päivittäin.*

Lukutuokiot ovat suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa¹¹⁷. Lukutuokiot ovat vuorovaikutustilanteita, joissa ääneen lukeminen ja luetusta keskusteleminen kehittävät lapsen sanavarastoa, tarkkaavaisuutta, ajattelutaitoja ja keskittymiskykyä¹¹⁸. Lukutuokio koostuu lasten kiinnostusten mukaan valitusta kirjasta, vuorovaikutuksellisesta hetkestä, hyvästä tarinasta ja yhdessä lasten kanssa suunnitellusta toiminnasta. Lukuhetki on kiireetön.¹¹⁹

¹¹¹ Logan ym. 2019.

¹¹² PIRLS 2021

¹¹³ Heckman & Masterov, 2007.

¹¹⁴ Suvanto 2011. Montag ym. 2015.

¹¹⁵ Duke 2005.

¹¹⁶ Hakamo 2011.

¹¹⁷ Vasu-perusteet 2022.

¹¹⁸ Hakamo 2011.

¹¹⁹ Aerila & Kauppinen 2021.

Kirjoista käytävään keskusteluun on kiinnitettävä huomiota, koska lapsi oppii ja kehittyy vuorovai-
kutuksessa¹²⁰. Luetun ymmärtämisen kannalta keskustelua on hyvä käydä ennen lukemista, luke-
misen aikana ja lukemisen jälkeen.¹²¹

Aamu- ja iltapäivätoiminnan lukutuokioihin liittyy myös toiminnallisuutta, mikä voi olla kirjaan liittyviä
askarteluja, liikkumista, leikkejä, näytelmiä, musiikkia, metsäretkiä, kokkailuja, äänimaisemia tai
mitä ikinä lasten ja aikuisten mielikuvitus tuo tullessaan.

- *Lukutuokiot ovat toimipisteen erityispiirteet huomioon ottaen suunniteltuja ja luettavana on monipuolisesti erilaisia lasten kiinnostuksesta kirjoja.*
- *Lukutuokioihin liittyy toiminnallisuutta, mikä suunnitellaan yhteistyössä lasten kanssa.*
- *Yhteistyössä kirjaston kanssa mahdollistetaan kirjallisuuden aktiivinen käyttö apip-toiminnan arjessa. Kirjastossa on laadittu teemoittain kirjalistoja ääneen luettavaksi sopivista kirjoista.*

Lapset haluavat usein kuulla tai lukea saman sadun monta kertaa, jolloin he oppivat, että tarina ja sanat säilyvät samoina jokaisella lukukerralla¹²². Useat lukukerrat syventävät sadun ymmärtämistä ja lasten sanavarasto paranee. Oppiessaan sadun ulkoa, lapsi sijoittaa tarinan juonen ja henkilöt järjestykseen sekä käyttää sanoja ja kielenrakenteita, jotka eivät ole vielä aktiivisessa käytössä muulloin. Kun lapsi korvaa sanoja synonyymeillä, muokkaa lauserakenteita itselleen sopiviksi ja tulkitsee tekstiä, hän ilmaisee ymmärtävänsä tarinan.¹²³ Jos lapsella on puutteellinen kielitaito, sadun lukeminen monta kertaa voi olla edellytys sadun ymmärtämiselle¹²⁴.

- *Apip-toiminnassa lapset voivat lukea itse valitsemia samoja kirjoja monta kertaa, mutta myös henkilökunta voi tarttua samoihin kirjoihin lasten niin toivoessa.*

Erityisesti levoton, äänekäs ryhmä ja monikieliset lapset tarvitsevat lukutuokiota. Lukeminen rauhoittaa levotonta ja monikielisille lapsille lukeminen on tärkeää, jotta heidän kielitaitonsa pääsee kehittymään. Lukuhetkille rauhoittumista tulee harjoitella systemaattisesti ja vähän kerrallaan. Jos lapsille on luettu vähän, lukuhetken tulee olla alkuun lyhyt ja lapset harjoittelevat lukuhetken keskittymistä ja kuuntelemista pikkuhiljaa aikaa pidentäen.¹²⁵

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnassa harjoitellaan systemaattisesti kuuntelemaan kirjoja ja rauhoittumaan lukuhetkiin vähitellen aikaa pidentäen.*

2.1.2. Lukemisen tukeminen

Oppilaalla on oikeus saada riittävää kasvun ja oppimisen tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Aamu- ja iltapäivätoiminta voi tarvittaessa olla osa perusopetuksessa oppilaalle annettavaa oppimisen ja

¹²⁰ Luomaniemi ym. 2010.

¹²¹ Aerila & Kauppinen 2021.

¹²² Barrat-Pugh & Rohl 2000.

¹²³ Korkeamäki 2011. Karvonen & Lehtinen 2009.

¹²⁴ Ylönen 1998.

¹²⁵ Morrow 2016. Aerila & Kauppinen 2020.

koulunkäynnin tukea.¹²⁶ Tavoitteena on, että jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista tukea ja ohjausta, syrjäytymistä aiheuttavat tekijät havaitaan mahdollisimman varhain ja järjestetään tarvittavaa tukea.¹²⁷ Suunnitelmallisen lukutaidon harjoittelun kautta iltapäivätoiminnassa pystyttäisiin nostamaan lasten lukutaitoa huomattavasti.¹²⁸

Iltapäivätoiminnassa voitaisiin tukea tehokkaasti erityisesti monikielisten ja matalamman sosioekonomisen taustan lapsia lukutaidossa järjestämällä heille suunniteltua ja motivoivaa lukutoimintaa, joka on todettu tehokkaaksi sekä lukutaidon että kielitaidon tukemisessa¹²⁹.

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnassa tuetaan lasten lukutaitoa järjestämällä suunnitelmallista ja motivoivaa lukutoimintaa yhteistyössä koulun kanssa.*

2.1.3. Yhteistyö huoltajien kanssa

Lukemisen ja lukutaidon eriarvoistuminen näkyy jo lapsuudessa ja lukeminen on erityisesti koulutettujen perheiden harrastus¹³⁰. Kaikkia huoltajia tulee ohjata lukemaan kirjoja lapsille. Lapset hyötyvät yhteisistä lukuhetkistä sosiaalisesta taustasta riippumatta ja aikuisen asenteella lukemista kohtaan on tärkeä merkitys lapsen kiinnostuksen heräämiselle.¹³¹ Erityisesti pienituloisia ja matalasti koulutettuja vanhempia tulisi ohjata ymmärtämään, että lukuhetkillä, mielenkiintoisilla keskusteluilla ja uusilla sanoilla on tärkeä rooli heidän lastensa kielen kehitykseen ja lukutaidon kehittymiseen, mikä hyödyttää lasta kaikessa oppimisessa.¹³²

Ääneen lukemisella on todettu olevan erityisen suuria hyötyjä aivojen ja kielellisten taitojen kehittymiselle sekä myöhemmälle oppimiselle. Lukeminen kehittää keskittymiskykyä, sosiaalisia taitoja sekä viestintä- ja empatiakykyä. Lukeminen auttaa rentoutumaan ja alentamaan stressitasoa, mikä puolestaan voi edesauttaa unen saantia. Perheissä, joissa luetaan lapselle iltasatu, yöuni voi kestää jopa puoli tuntia pidempään.¹³³ Ääneen lukeminen tai kirjan kuunteleminen yhdessä lapsen kanssa ja erityisesti keskusteleminen tekstistä, kehittää lapsen sanavarastoa, kielellistä ymmärrystä ja tarkkaavaisuutta¹³⁴. Sanavaraston kehittymisen ja lukutaidon välillä on vahva yhteys. Sanojen merkityksen ymmärtäminen tukee luetun ymmärtämistä.¹³⁵

Kirjaston käytön on havaittu olevan yhteydessä myönteisiin asenteisiin ja motivaatioon lukemista kohtaan: lasten ja vanhempien yhteiset kirjastokäynnit viestittävät kirjaston ja lukemisen olevan tärkeitä¹³⁶. Kirjastossa käyminen tarjoaa lapselle laajan ja monipuolisen kirjatarjonnan. Käyttämällä aktiivisesti kirjastopalveluita vanhemmat antavat mallia ja rohkaisevat toiminnallaan lasta kirjojen äärelle.¹³⁷

¹²⁶ Perusopetuslaki

¹²⁷ Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet 2011

¹²⁸ Bayless ym. 2018.

¹²⁹ Chung ym. 2022.

¹³⁰ Ukkola ym. 2020.

¹³¹ Strickland & Riley-Ayers 2006; Grolig 2020.

¹³² Heikkilä & Halttunen 2018; Lerkkanen ym. 2018.

¹³³ Aerila & Kauppinen 2021; Lerkkanen 2006.

¹³⁴ Lerkkanen ym. 2018.

¹³⁵ Duke 2005.

¹³⁶ Stainthorp & Hughes 2002.

¹³⁷ Lerkkanen ym. 2018.

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnan henkilöstö osaa kertoa huoltajille lukemisen hyödyistä ja miten tärkeää lukutaito on heidän lastensa tulevaisuuden kannalta.*
- *Henkilöstö ohjaa huoltajia lukemaan lapsille.*
- *Henkilöstö kannustaa huoltajia käymään lasten kanssa kirjastossa.*

Monikielisissä perheissä huoltajien rooli on erityisesti kotikielen tukeminen¹³⁸. Oman kielen osaaminen edistää suomen kielen oppimista, lukutaitoa ja on tärkeää lapsen kaiken oppimisen kannalta. Henkilöstö rohkaisee vanhempia käyttämään rikasta puhekieltä, lukemaan lapsilleen omalla kielellään ja keskustelemaan lukemastaan, jotta lapsen kieli pääsee kehittymään. Mikäli kodin kielikulttuuriin ei kuulu kirjallinen perinne, kirjoja tai äänikirjoja ei ole saatavilla tai huoltajien lukutaito on heikko, voivat he kertoa lapselle tarinoita.¹³⁹

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnan henkilöstö rohkaisee vanhempia lukemaan kotona omalla kielellään kirjallisuutta ja keskustelemaan lapsen kanssa luetusta.*
- *Henkilöstö osaa ohjata huoltajia myös kertomaan tarinoita ja käyttämään rikasta puhekieltä.*

2.2. Yhteistyö lukutaitotyössä

2.2.1. Kirjasto

Kirjastoissa järjestetään iltapäivisin erilaista kerhotoimintaa, jotka yleensä toimivat erilaisten hankkeiden alla. Pääkirjasto, lähikirjastot ja kirjastoautot ovat aamu- ja iltapäivätoiminnan käytössä.

Kirjaston avulla lapsille voidaan tarjota monipuolisia lukuelämyksiä kirjojen parissa ja lisäksi voidaan vahvistaa myös lapsen aktiivisen toimijuuden sekä osallisuuden kokemuksia.¹⁴⁰

- *Aamu- ja iltapäivätoiminnassa käytetään kirjallisuutta päivittäin lukutuokiossa. Henkilöstö saa tukea käyttämiinsä kirjalvalintoihin kirjastosta. Kirjasto laatii kirjalistoja teemoittain.*
- *Kirjasto järjestää apip-toiminnan henkilöstölle kirjavinkkauksia.*

2.2.2. Järjestöt

Aamu- ja iltapäivätoiminnan lapsen vapaa-aikaan liittyvän luonteen vuoksi se olisi sopiva hetki vapaaehtoisille lukumummeille ja -vaareille sekä muulle vapaaehtoistyölle. Lukumummit ja -vaarit pystyisivät luomaan yhdessä henkilöstön kanssa lukemista tukevia rakenteita iltapäivätoimintaan ja pystyisivät jakamaan lapsia pienempiin ryhmiin.

- *Kartoitetaan järjestöjen vapaaehtoistoiminnan sopivuutta aamu- ja iltapäivätoimintaan.*
- *Käynnistetään yhteistyö esimerkiksi MLL:n lukumummi ja -vaari -toiminnan kanssa.*

¹³⁸ Kinossalo ym. 2021.

¹³⁹ Mela 2003.

¹⁴⁰ Lerkkanen ym. 2018.

3. Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvien lasten lukutaito-ohjelman toimeenpano

Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman toimeenpano Turun perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnassa vaatii johtamista, hallinnollisia toimenpiteitä sekä pedagogista tukea. Toimeenpanossa on otettava huomioon kaikki eri tasot – hallinto, iltapäivätoiminnan vastuuhjaajat ja koko henkilökunta sekä yhteistyö kolmannen sektorin ja kirjaston kanssa. Lukutaito-ohjelman toimeenpanon toteuttaminen ja seuraaminen olisi syytä sisällyttää viranhaltijan tehtävänkuvaan, jotta ohjelma muuttuu luontevaksi osaksi hallinnon ja koulujen arkea ja jää elämään myös hankkeen päättymisen jälkeen.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan osalta lasten ja nuorten lukutaito-ohjelma hyväksytään varhaiskasvatuksen johtoryhmässä. Lukutaito-ohjelman toimenpiteet tulisi saada kirjattua osaksi Turun perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan toimintasuunnitelmaa. Lasten ja nuorten lukutaito-ohjelman jalkauttaminen ohjaamaan henkilöstön työhön edellyttää sen huomioimista iltapäivätoiminnan toimipaikkakohtaisissa toimintasuunnitelmissa.

Vastuuhjaajat ovat avainasemassa ohjelman jalkauttamisessa henkilöstölle, joten heidän koulutamisensa lukutaito-ohjelmaan on tärkeää. Hallinnon tasolla tulevaa työskentelyä suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon, että vastuuhjaajat saattavat kaivata tukea lukutaito-ohjelman jalkauttamisessa.

Lukutaito-ohjelman jalkauttamisessa käytäntöön tärkeässä osassa on henkilöstön pedagoginen tuki, joka saavutetaan erityisesti täydennyskoulutuksilla. Täydennyskoulutuksien tarve on otettava huomioon, kun tulevia koulutushankintoja suunnitellaan. Täydennyskoulutuksissa lukutaito-ohjelman kannalta tärkeitä kokonaisuuksia ovat kirjallisuuden käyttäminen aamu- ja iltapäivätoiminnassa, lukemaan innostaminen ja kielitietoisuuden koulutukset.